

”Ei kukaan voi ymmärtää toisen surua täydellisesti.”

Kokemuksellisuuden ja affektien näkökulma kuolemaa kohdatessa

Dora Pellinen

Kandidaatintutkielma

Kulttuurientutkimuksen tutkinto-ohjelma, folkloristiikka

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Maaliskuu 2025

Sisällysluettelo

JOHDANTO-OSA	2
Kuoleman kohtaamisesta	2
Tutkimuksen lähtökohdat ja tavoitteet	3
Tutkimuskysymykset	3
Tutkimusaineisto ja menetelmät.....	3
Aineisto	3
Menetelmät.....	5
Tutkimuksen käsitteelliset lähtökohdat	6
Affektit kulttuurientutkimuksessa	7
Soveltava kulttuurien tutkimus ja folkloristinen kuolemantutkimus	8
Eettiset kysymykset ja tutkijaposition.....	10
KÄSITTELYOSA	11
Aineiston analyysia	11
Päätelmät	16
Määrittelemätön	16
Sanojen helpottavuus kokemuksellisesti.....	17
Lohdun paikat.....	18
Johtopäätökset	19
Tutkimusaineiston muodostamisen kuvaus.....	20
Aineiston analyysi valittuja menetelmiä käyttäen sekä johtopäätösten arviointi....	20
Aineiston lähdekriittinen arviointi	21
LOPPUOSA	22
Yhteenveto	22
Lopuksi.....	24
Lähteet.....	26
Tutkimusaineisto	26
Kirjallisuus	26
Liite (1).....	29

JOHDANTO-OSA

Kuoleman kohtaamisesta

Kukin yksilö joutuu käsittelemään elämän rajallisuutta jossakin kohtaa. Surevan on navigoitava itselleen sopivia toimintamalleja. Menetyksen aiheuttaman surun keskellä ja kuoleman aiheuttamien tunteiden ristiaallokossa mieleen voi nousta kysymys: kuinka muut ovat voineet selviytyä tästä. Tässä tutkielmassa tarkastelen kuoleman kohtaamisen erityispiirteisiin valitsemani aineiston avulla ja osallistua siten työlläni kuolemantutkimuksen alalla käytäviin vuoropuheluihin. Kuolemantutkimus käsittelee kuoleman ja surun ilmiötä kulttuurisina, yhteiskunnallisina ja yksilöllisinä kokemuksina. Kulttuurien tutkimuksen alaisuuteen putoava aihe, kuolemantutkimus, on ollut kautta aikojen tutkijoiden mielenkiinnon kohteena (Butters 2020, 194.) erilaisista näkökulmista, jotka muovautuvat jatkuvasti ympäröivän kulttuurin mukana. Tiedostan kuitenkin vaikeutta, joka kuolemaa usein verhoaa. Kuoleminen tapahtuu odotetuissakin tilanteissa usein yllättäen (Poijula 2002, 54.) ja sen kertaluontoisuus ravistelee perustavanlaatuisella tavalla ympäröivää maailmaansa.

Tutkielmani aihe tarkentuu suomalaisten kirjoittajien muistelevaan itsereflektioon kuolemasta ja menetyksistä 2010-luvulla. Sanoittamisen tärkeys on korostunut viime vuosikymmeninä (Walter 2000, 2.) erityisesti sosiaalisen median mahdollistamana. Menehtyneen tarinan jakamista voidaan pitää vainajan kunnioittamisena ja toisaalta kuoleman vaikutukset yksilön elämään voivat elää merkittävänä kiinnekohtina henkilökohtaisessa elämäkerronnassa. Kirjoittavat jakavat kerronnan kautta palasia rakkaistaan ja omasta matkastaan siten kuin he ovat itse sen kokeneet.

Jokainen kuolemaan ja suruun liittyvä tilanne ja sen ympärille kytkeytynyt ilmapiiri ovat ilmetessään uusia ja ainutkertaisia. Kuolemaa käsittelen tässä tutkielmassa aineiston teksteissä jaettujen kuolemantapausten avulla. Yksilöiden reaktiot, kokemuksellisuus ja tunneskaalat ovat subjektiivisia ja ainutlaatuisia. Tämän monimuotoisuuden, josta voi kuitenkin jaettuna tunnistaa erilaisia samaistuttavuuden aspekteja, huomioiminen on viime vuosikymmeninä korostunut kuolemantutkimuksen kentällä. Surulle ja sen potemisen eri muodoille on kaivattu aiempaa vapaampia raameja, jotka voisivat vastata paremmin erilaisiin tarpeisiin, kaikille ihmisille. Merkityksille ja kokemuksellisuudelle paikannettuja sanoittamisia jakamalla syntyy niin ikään suuremman kokonaiskuvan kehä, lohdullisuus. Omista sanoista voi tulla lainausten kautta toisten sanoja ja peilaamalla yksilöllisiä affekteja toisten

samankaltaisiin kokemuksiin, voidaan todeta, että ihminen ei lopulta ole kokonaisvaltaisesti yksin kokemuksineen.

Tutkimuksen lähtökohdat ja tavoitteet

Keskeisenä tavoitteenani on tuoda esiin millä tavoin yksilöiden kokemat affektit muodostavat kuoleman ja surun kokemuksista jaettuja merkityksiä, sekä ylipäättään, missä määrin tämänkaltaisia yleistettävyyksiä on mahdollista muodostaa.

Käyttämäni kirjoituskokoelman aineisto osuu lähelle näkökulmaani tässä folkloristiikan kandidaatintutkielmassa ja kuolemantutkimus tarjoaa pohdinnalleni luontevat ääriviivat.

Tutkimuskysymykset

Miten affektit ja kokemuksellisuus ilmenevät kirjoituksissa, joissa muistellaan kuoleman kohtaamisia?

Millaisia teemoja suhteestaan kuolemaan kirjoittajat nostavat esiin?

Tutkimusaineisto ja menetelmät

Aineisto

Hyödyntämäni keruuaineisto *Kuolema, menetys ja muistot* on Kaarina Kosken työryhmineen vuoden 2014 aikana keräämä kokonaisuus Mieli ja toinen - tutkimusprojektiin. Kokoelma löytyy Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, SKS:n kansanrunousarkistosta Helsingistä ja se käsittää yli sata vastausta, yli viidensadan dokumentin verran. Näistä poimin seitsemän kirjettä lähdemateriaalikseni.

Humanistialan äärellä on luonnollista tutkia ihmisyyden eri aspekteja poikkitieteellisen holistisesti, jos mahdollista. Tutkimuksille löytyy aina reunaehtonsa, ja tässä tapauksessa ne ilmenivät esimerkiksi tutkielman rajaamisen tiimoilta. Valitsin esimerkiksi valmiina löytyvän lähdemateriaalin aineiston muodostamiseksi, ajan ja tilan rajallisuuden vuoksi. Tutkielman näkökulman rajaaminen oli pitkänlainen prosessi, ja ajoittain se tuntui johdattelevan enemmän tutkijaansa, kuin tutkija kohdettaan.

Osan kirjoittajista tyyli oli jalostunutta asiatekstiä, jopa lyyrisillä piirteillä, toisilla jäsentelemättömämpää ja ajatuksenvirtamaista. Tekstit sitovat kirjoittajiensa ajatuksia, paitsi kulttuuriseen ympäristöönsä, myös yksilöiden hetkellisiin kokemuksiin muistoista, menneisyydestä ja tunnelmasta. Omaksutut mallit muodostavat normatiivisia

kerroksia kokemuksellisuuteen ja nämä normit voivat tiedostamatta olla suuri osa yksilöllistä elämäkatsomusta. Jos yksilö kokee, ettei oma kokemuksellisuus vastaa yhteisönsä sääntöjä suruprosessin vaiheista tai kestosta, voi lopputulemana olla jopa syrjäytyminen (Poijula 2002, 35).

Aineistomateriaalin luonne on subjektilähtöinen siltä pohjalta, että keruukysymyksissä tiedusteltiin omakohtaisia kokemuksia sekä siitäkin syystä, ettei kenenkään muun kokemukseen kirjoittajilla ole pääsyä. Teemoja, kuten pelko, suru ja ikävä, toistuu kauttaaltaan koko materiaalin halki, mutta halusin kohdentaa katsettani myös näiden oletusarvoisten tunteiden ohi, katveisiin jäävään monimuotoiseen kirjoon muitakin tunteita. Kokemuksellisia olotiloja, jotka saattavat sijaita kokijassaan ja siten myös toimijuudessa limittäin, samanaikaisesti – ristiriitaisestikin.

Syviä tuntemuksia, joita voi olla niin ikään vaikeakin tunnistaa, saati käsitellä, voidaan myös käsitellä affektin tai emotion termien avulla (Rinne & Kajander & Haanpää 2020, 9.). Tutkielmassani miellän nimenomaan affektit sopivaksi käsitteeksi, sillä siinä korostuvat erilaisten teorioiden mukaan vaihtelevasti esimerkiksi intensiteetti, epämääräisyys ja kehollisuus. Kuolemateeman yhteydessä yksilö käsittelee tunnespektriltään suuren kokoluokan kokemuksia ja aihe saattaa herättää ymmärryksen ulkopuolisiakin ajatuksia sekä olotiloja

Kerätyt kirjoitukset ovat siis vastauksia kirjoittajiensa senhetkisistä ajatuksista kuolemaan ja menetyksiin liittyen. Liitteistä löytyvä kirjoituskutsu vastausohjeineen avaa osaltaan teemoja, joita vastauksista löytyy, sillä osa kysymyksistä on yksityiskohtaisempia, kun taas toiset jättävät pohdinnalle enemmän itselähtöistä tilaa. Esimerkiksi kysymys ”toivotko jälleennäkemistä” linkittää abstraktilla tasolla paljon yksilön maailmankatsomuksen tarkastelua, mutta ”millä tavoin muistat tai muistelet” on jo asettelultaan huomattavasti käytännönläheisempi. Yksityiskohtaisia vastauksia muun muassa laitoshoitoon liittyvistä kokemuksista tai edesmenneen kohtaamiseen unessa on ehkä niukkasanaisesti haastavaa kuvailla ja deskriptiivisiin kysymyksiin lienee varsin vaikeaa vastata yhdellä virkkeellä. Tosin, osin niinkin, nimittäin kirjoitukset vaihtelivat muutaman rivin mittaisesta vastauksesta parinkymmenen sivun pituuksiin. Kokonaislaatusesti tekstiyksiköiden vertailu oli vaivalloista, sillä kaikki vastaukset olivat keskenään hyvin erilaisia. Jokaisesta kuului kirjoittajan oma ääni ja teksteissä välittyi elämässä koettuja ainutlaatuisia kokemuksia.

Jokainen tekstiyksikkönsä aineistossa on niin ikään oma katsauksensa kirjoittajansa mielenmaisemaan ja niiden ominaisuudet, kuten pituudet, vaihtelivat laajalti. Valitsin teksteistä seitsemän eri kirjoittajan lähettämää vastausta, jotka puhuttelivat minua. Aloitin selaamisen järjestyksessä, jossa aineistot tulivat vastaan, joten kaikki tutkielmani tuottamiseen hyödyntämäni tekstit ovat kokonaisuuden alkupuolelta. Käsiteltävää jäi valtavasti myös jatkotutkimusten varalle. Koska mielenkiintonani on affektien paikantaminen kirjoitetusta tekstistä, käytin omaa kokemuksellisuutta apunani valinnassa. Usein oma liikuttumiseni lukijana antoi hyväksyvän tyytävyyden oikeasta suunnasta, että nyt ollaan sen sanoinkuvailemattoman ja tärkeän äärellä. Täten puoltavia perusteluja tekstiyksikön valitsemiseksi osana oli myös oma kokemuksellisuuteni. Tarkastelumallille voidaan antaa nimi, empaattinen ymmärrys (Haverinen 2018, 113.), kun motiivit haluun ymmärtää pohjautuvat vilpittömään intressiin ymmärtää ihmistä.

Menetelmät

Harjoitan tutkielmassani laadullisen tutkimuksen periaatteita (Alasuutari 1995, 31–54.) ja hyödynnän induktiivista ja teemalähtöistä tutkimusotetta. Lähdemateriaalia lähestyessäni lähilukumetodilla, hyödynnän tutkimuksellisena viitekehyksenä sisällönanalyysin ja affektiteorioiden muotoja.

Aineiston tuottamiseksi olen lukenut materiaalia läpi lukuisia kertoja ja merkinnyt itselleni muistiin tunnelatautuneita ilmauksia ja yksittäisiä sanoja. Toisin ilmaisten olen käynyt läpi aineiston kirjoitukset lähiluvun avulla. Lähiluvun lähtökohdat (Pöysä 2015, 7.) edellyttävät yksittäisten kirjoituskappaleiden tarkkaa paneutumista. Koska tulkinta toimii johtopäätelmien perustana, kuvataan saavutettua informaatiota ehdolliseksi. Samalla olen havainnoinut mahdollisia yhtäläisyyksiä materiaalista nousevien teemojen väleillä.

Tutkimusotteeni on ollut tiedonintressin näkökulmasta ymmärtämiseen pyrkivää. Osaltani olen tutkijana tarkastellut kirjoituksia omien tekstien herättämien tunnekokemusteni kautta ja hyödyntänyt apunani subjektiivista tulkintaa, pohtien esimerkiksi kysymyksiä kuten: mitä affekteja kirjoituksista ilmenee ja mitä kuvailuista on mahdollisesti jätetty pois.

Tutkimuksen käsitteelliset lähtökohdat

Käsitteinä affektit ja kokemuksellisuus ovat abstrakteja. Tässä tutkielmassa affektit ovat syviä, voimakkaita kokemuksia, ja kokemuksellisuus ilmentää kognitiivista sitä merkityksenantoa, jonka tulkitsen välittyvän kirjoittajan äänenä aineistoteksteissä.

Kokemuksellisuuden käsitettä määrittelen Askel kulttuurien tutkimukseen -teoksen (Enges & Heimo & Virtanen 2015, 137.) mukaisesti. Kokemuksellisuuden sisään kattautuu useita näkökulmia, kuten ympäröivän maailman hahmottaminen ja omaksuminen osaksi suurempaa kokonaisuutta yksilön identiteetissä ja affektiivisuudessa. Tässä tutkielmassa viitataan termillä kokemuksellisuus yksilön tietoisuuden ulottuvuuteen, joka prosessoi ja hankkii tietoa. Affektin käsitteeseen usein liitetään tietoisuuden ulottuvuus, jota yksilö ei toiminnanohjauksen tasolla niinkään tunnista, voitaisiinkin puhua affektin luonnehdinnan tiedostamattomuudesta (Rinne & Kajander & Haanpää 2020, 13.). Affekti itsessään ilmenee voimakkaana, mutta sen juurisyyt tai kuvailuun käsiksi pääseminen voivat sijaita syvemmällä tavoittamattomissa.

Merkitykset muodostuvat suhteessa muuhun poikkitieteelliseen tutkimuskenttään, mutta toistaalta ne myös avaavat jotakin omaleimaista tiettyjen aihealueiden ympäriltä. Tällöin voimme puhua relationaalisesta luonteesta, kun sanoitettu kokemuksellisuus syntyy rakentamalla kaikkea ympäröimäänsä vasten. Tutkielmassani tätä suhteisuutta ja tekijöiden linkittymistä toisiinsa käsittelen relationaalisuuden käsitteen avulla (Walby & Spencer & Hunt 2012, 3–5). Sosiaalitieteistä lainatulla termillä saavutetaan huomio, joka korostaa affektien merkitystä kokemuksellisuuden konseptin muodostamiseen. Käsitteitä pyöriteltäessä huomionarvoista on, että monet tekijät vaikuttavat toisiinsa, eivätkä yksinään sijaitse tyhjiössä, vaikka keskinäistä vaikutettavuutta on toisinaan mahdotontakin todistaa. Yleistetyimmällä tasolla relationaalisuuden vaikutukset tutkielmani puitteissa sijoittuvat pääosin yhteisön keskinäiseen vuorovaikutukseen sekä yksilön sisäisiin tiedostettuihin ja tiedostamattomiin skeemoihin.

Laadullisen tutkimuksen menetelmä fokusoi aineistosta nousevien teemojen tunnistamisen ja tulkinnan. Tässä tutkielmassa teemat ovat määritelmällisesti aiheita enemmän kuvailevia, ja niitä voi paikantaa esimerkiksi toisteisuuden avulla. Teemat ilmentävät surun ja menetyksen kokemuksen syvempiä kysymyksiä, kuten kirjoittajan käsityksiä elämän ja kuoleman suhteisuudesta, esimerkiksi muun ympäröivän yhteisön

roolia omassa prosessissa. Teeman voi määritellä kirjoituksen keskeiseksi aiheeksi, pohdinnan kohteeksi tai merkityksellisuyttä sisältäväksi näkökulmaksi tekstissä. Käsittelen aineistomateriaalista nousevia teemoja kunkin aineistoyksikön kohdalla yksitellen. Teema, eli keskeinen ajatus, vaatii lukijan tulkintaa (Teräs & Toiviainen 2014, 84). Käsiteltävän tekstin teema voidaan tällöin erotella kirjoituksen aiheesta. Aiheet, joista aineistomateriaalin kirjoituskutsuun vastanneet ovat kirjoittaneet, ovat pitkälti määräytyneet kutsun kysymyksistä (liitteissä). Tässä tutkielmassa käsittelen teemoja lukijana. Kirjoitusten teemat linkittyvät tekstiyksiköiden sanomiin, mutta nimellisesti niitä voi ilmentyä myös sanavalinnoista ja adjektiiveista, joita kirjoittajilta voidaan paikantaa.

Affektit kulttuurientutkimuksessa

Sara Ahmedin tutkimukset affekteista soveltuvat kuolemantutkimukseen, sillä ilmiönä menetys ja suru ovat vahvasti sosiaalisia ja affektiivisia, ja niihin kulminoituu kulttuurisia kerrostumia, valtasuhteita ja narratiiveja. Ahmedin affektiteoriat antavat osviittaa käsityksiini tutkimuksen alakohtaisesta viitekehyksestä, jota voi soveltaa kuolemantutkimuksessa seuraavin osin:

- affektit ovat ”tahmaisia” ja relationaalisia, mikä tarkoittaa suhteiden vaikuttavuutta ja sosiaalista sitovaa ympäristöä (Ahmed 2018, 149.)
- affektiin liittyy toiminnan aspekti sekä suunta, eri pintojen välinen vuorovaikutus voi aiheuttaa ”epätasaisia” (Ahmed 2018, 46.) vaikutuksia ja kivuliaitakin yhteentörmäyksiä

Affekteihin kytkeytyvät yhteisön normatiiviset odotukset voivat rajoittaa yksilöä tavoilla, jotka eivät ole aina tarkoituksenmukaisia. Toisin sanoen tavoilla, joilla ajatteleminen affekteja, on Ahmedin mukaan merkitystä (Ahmed, 2012, 41.)

Lähtökohtana ei ole kyseenalaistamaton oletus affektien olemisesta, vaan miten ihmiseen vaikuttaa tämän ympärillä oleva (Mt. 43). Sosiaalitutkija Brian Massumi onkin määritellyt affektit kontekstisidonnaisiksi intensiteeteiksi (1995, 4.), jotka edeltävät ja osaltaan mahdollistavat merkitysten antoa ja muodostamista.

Paikantamiani affekteja voidaan jakaa kirjoittajien itsensä sisäsyntyiseen kokemuksellisuuteen, kuten suru tai pelko, mutta joukossa on myös kokemuksia, jotka ovat syntyneet suhteessa muihin. Esimerkiksi yksinjäämisen kokemus toisten ymmärtämättömyyden ja unohduksen äärellä, tai yhteisön sulkeutuneet käsittelytavat

esimerkiksi puhumattomuus voivat aiheuttaa määrittelemätöntä pahaa oloa tai lohduttomuutta. (Poijula 2002, 53.) Kokemukset voivat synnyttää keskenään sisäisiä ristiriitoja kuten esimerkiksi samanaikaisesti koettu suru läheisen poismenosta, ja toisaalta helpotuksen, huojennuksen tai lohdullisuuden kokemus siitä, että läheinen on nyt kuollut. Mitä järkyttävämpi menetys on, sitä haastavampaa on suruun sopeutua (Uusitalo 2006, 37). Kuolemaa kohdanneen yksilön mielenmaisemaa siivittävät siis monimuotoisesti erilaiset affektit. Monia kirjoituksia yhdistää kuoleman kohtaamisen tuoma uudennainen kokemus ja perspektiivi. Tilanne menetykseen liittyen on voinut saattaa koko ajatusmaailman aiemmasta poikkeavaan asentoon tai selkeyttää jotakin perustavanlaatuaista jo eletystä elämästä.

Kun surua tarkastellaan kontrastoivasti, voimme paikantaa yhteisönormien sisäänkirjoitettuja oletuksia. Kun pohdimme hetken onnellisuutta ja iloa kuolemantutkimuksen viitekehysessä, raotamme juurisyytä sille perusteelle, miksi nykykäsityksissä vallitsee oletusarvoisena kohdatun kuoleman ylipääseminen. Sara Ahmedin teoria yhteisöllisestä onnellisuudesta (engl. sociable happiness) pohjaa ajatukselle, että affektit ovat laadultaan henkilöstä toiseen tarttuvaisia. Ahmed kuvaa onnen tai tyytyväisyyden käsittävän itseensä tietynlaista tarkoituksenmukaisuutta, joka tähtää lopullisuuteen (2012, 44). Yleisesti ottaen, onnen saavuttaminen nähdään itseisarvollisena loppupisteelle, jopa päämäärän saavuttamisena elämässä. 'Päästä yli' läheisen kuolemasta vertautuu yleisesti ottaen vallalla olevissa käsityksissä tyytyväisyyteen ja kohdatun kuoleman hyväksymiseen, mutta aineiston perusteella, monet kirjoittajat eivät tunnu haluavan saavuttaa tätä pistettä.

Soveltava kulttuurien tutkimus ja folkloristinen kuolemantutkimus

Kulttuurien tutkimuksen asema on maailmanlaajuisen vuorovaikutuksen aikana monikulttuuriselle väestölle keskeinen. Soveltaen kulttuurien tutkimuksen piirteitä, kuten käytänteisiin, perinteisiin ja kerrontaan keskitetty mielenkiinto, tutkimukset eivät kaiketi jää vain kuvailun tasolle, vaan tuotettua tietoa voidaan hyödyntää myös käytännössä. Kuoleman, menetyksen, surun kohtaaminen ja käsittely voivat saada tukea eri kulttuurisidonnaisissa yhteyksissä aiheisiin liittyvien ilmiöiden tutkimisesta. Aiheesta kiinnostuneille on saatavilla paljon tietoa kirjastoissa sekä verkon välityksellä, esimerkiksi vertaisarvioitu kokoelma sivustolla nimeltä Taylor and Francis Online, aiheena "Mortality", vapaasti käännettynä kuolevaisuus, avaa portaalissa kattavasti pohdintaa erilaisiin kuolemateemaisiin näkökulmiin.

Kirjallisuutta on valtavasti ja näkökulmaan katsoen kuolema-aiheista kulutettavaa on saatavilla niin raskasta kuin helpommin lähestyttävää muotoa. Valoisuus ja keveys ovat eräitä kuolemiseen yhdistettyjä vertauskuvauksellisia mielikuvia. Samalle kokonaisuudelle löytyy useampia kuvauksia, esimerkiksi kuolemantutkija Tony Walter kirjoittaa kuolema-analyseissaan toivosta (engl. hope). Myös teologitohtori-sairaalapapin suuhun käsite sopii hyvin; ”Toivon etsiminen kuoleman läheisyydestä on pohjimmiltaan elämän tarkoituksen etsimistä” (Ylikarjula 2008, 136.), mutta sanalla on tulkinnanvaraisesti hengellisyyteen viittaava konnotaatio. Mielleyhtymää uskonnollisuuteen tuli tämän tutkielman puitteissa mielestäni välttää, sillä fokuksen kohteena ei ollut maailmankatsomuksen näkemykset eri kirjoittajilta. Keveyden löytäminen on kuitenkin tavoitteena yksilölle surun kanssa eteenpäin kulkemiselle ja jokaisella toimijalla on oma tapansa luovia sen tietä.

Suremisen tarkoitus on löytää paikka surulle. Walterin (1996, 13.) sanoin turvallisen ja vakiintuneen paikan saavuttaminen niille, jotka ovat kuolleet, antaa surulle merkityksen. Paikkana Walter ei viittaa niinkään fyysiseen ulottuvuuteen tai spatiaalisesti välttämättä hautausmaan muistolehtoon. Käsitteenä paikka on muuttunut (Butters 2020, 196.) laveammaksi ja joustavammaksi, mutta samanaikaisesti kuolema sitoo itseensä paikantumisia, esimerkiksi kuolinpaikkojen kautta. Surulle annettavaa merkityksellisyyttä taas voidaan paikantaa rakkaudesta menetettyä läheistä kohtaan. Paikkaisuutta, johon tämänkin tutkielman taustoittamisessa nojataan, käsitellään kulttuurien tutkimuksen kokoomateoksessa *Askel kulttuurien tutkimukseen* (Enges & Heimo & Virtanen 2015, 133-150.), jossa nostetaan merkityksellisyyden vaikutusta mielessä tapahtuvaan muisteluun. Muutokset ajan myötä muovaavat yksilön kokemuksellisuutta ja käsityksiä.

Sara Ahmed kiteyttää *Continuing Bonds* -kokoelman perusajatusta surun tarkoituksesta, joka perinteisesti on ajateltu irtipäästämisen kautta. Silvermanin ja Klassin (1996, 3.) mukaan suremisen käsitettä tulisi laajentaa ja sen eri muodoille antaa tilaa. Niin kutsuttua länsimaista käsitystä surusta (Uusitalo 2006, 166.) on siivittäneet seuraavat leimaavat luonnehdinnat: surevan osa on selviytyä ja tehdä surutyötä, menetyksellä on intensiivinen ja voimakasta kärsimystä aiheuttava taakka, toisaalta menetyksestä johtuvan kärsimyksen puute implikoi jotakin olevan vialla, sekä, perinteisesti, kiintymyssuhteen tulee päättyä kuolleen ja surevan välillä. Nykyisellään, tultaessa 2010-luvulle kuvaukset surusta ovatkin monipuolistuneet ja ilmenemismuotoja

tunnistetaan paremmin niin tutkimuskentällä kuin siviilielämissä (Pulkkinen 2017, 27). Continuing bonds -teorian mukaisesti, yksilön side kuolleeseen muokkautuu toisen osapuolen kuoleman jälkeen. Siteen ei siis tarvitse kokonaisuudessaan katketa, vaan nähdään, ettei surun prosessointi varsinaisesti koskaan saavuta päätöstään niin kauan kuin suhteen osapuolia on yhä muistamassa (Klass & Silverman & Nickman, 1996).

Perinnejuttututkimuksen näkökulmasta folkloristiikassa muistelua käsitetään historian kasvualustana (Ukkonen 2000, 21.). Voimme soveltaa ajatusta yksilön oman kerronnan tarkasteluun: muistelemalla kokemuksiaan ja tulkitsemalla henkilökohtaista menneisyyttä pääsemme pilkahduksen verran käsiksi kirjoittajan henkilöhistoriaan. Tarkastelemalla näitä yksittäisiä kertomuksia tavoitamme paitsi muistelijan omaa elämänsä tarkastelua, mutta myös yksilön toimijuutta osana laajempaa sosiaalista ympäristöä. Voimme ajatella tekstejä yksittäisinä kertomuksina ja kuvauksina kirjoittajansa lähtökohdista. Perinteisesti folkloristiikassa on korostettu suullisen kerronnan tärkeyttä, mutta nykyajan puitteissa ajatuksesta on kankeudessaan luovuttu. Yksittäisen kertojan kokemus on osa yhteisönsä, kunnes hän ei ole niistä enää kertomassa. Tämänkin jälkeen tietoa voidaan siirtää eteenpäin muiden toimesta, joka on suora viittaus folkloristiikan perustaan.

Eettiset kysymykset ja tutkijapositio

Empiirinen tutkielmani käsittelee suomalaisten nykykäsityksiä kuoleman kohtaamisesta kokemuksellisuuden ja affektien kuvailulla. Tarkastelen kirjoituskutsuun vastanneiden kirjoittajien tekstejä ja paikannan merkityksiä, joita sanoihin kiteytyy. Vapaasti muotoillut kuvaukset kirjoittajien itsevalitsemistaan aiheista avaavat, tulkinnallisuudestaan huolimatta, yksilön mielenmaisemaa. Oletuksenani on, että asiat, muistot ja kokemukset, joita teksteissä kuvataan, ovat kirjoittajilleen tärkeitä. Kirjeillä on yleisö ja olen toiminut kirjoittajien äänen kuulijana. Teksteillä voidaan siten ajatella olevan jakamiseen pyrkivä suunta ulospäin, sisäistä maailmaa tarkastelemalla ja jakamalla. Muistelu, jota kirjoittajat ovat teksteissään harjoittaneet, muodostaa uusia merkityksiä ja jokainen yksikkö toimii palasena osana kulttuurista kokonaisuutta.

Olen tutkijana paikoitellen irrottanut omista tunnekokemuksistani, joita hienot kirjoitusvastaukset ovat minulle herättäneet, ulkopuolelle. Tämä on mahdollistanut minulle lukemani käsittelyn pelkistetyimmältä pinnalta. Olen kuitenkin tarvinnut myös kliinisestä lähestymistavasta poikkeavaa menettelyä, esimerkiksi affektiivisen sisällön

paikantamiseen teksteistä. Tulkitsen vastausyksiköitä omista subjektiivisista lähtökohdistani käsin, pääsemättä irti tunteistani ja ennakkokäsityksistäni. Olen hyödyntänyt niitä työvälineinä koko tutkielman läpi.

Tehtävän haasteellisuutta asettaa paitsi lähdemateriaalin tulkitseminen, myös affektin käsitteelle tyypillinen sanoittamattomuuden aspekti. Eräs tärkeimpiä eettisiä kysymyksiä, joita tekovaiheessa olen pohtinut, on: olenko tavoittanut kirjoittajan kuvaaman tunnelman tekstistä tämän tarkoittamalla tavalla. Yhtä lailla kuten materiaalissa ilmenevä subjektiivisuus, myös tutkimusotteeni on edellyttänyt tietynlaista lähestymistapaa: tulkitsevaa ja samalla avointa, refleктоivaa katsetta.

KÄSITTELYOSA

Käsittelen aineistosta seitsemää eri yksikköä, kirjekutsuun vastanneiden tekstejä, affektien ja kokemuksellisuuden näkökulmista. Tarkastelen myös teemoja, joita olen teksteistä havainnut lähilukua tehdessä. Helpottaakseni tutkielman luettavuutta, viittaan yksiköihin itsekeksimilläni työnimillä. Tutkielman analyysin taustalla vaikuttavat lukuisat muistiinpanot ja pohdinnat ovat lukijalle tavoittamattomissa, mutta viittausnimikkeet liittyvät kirjoituksista nouseviin merkityksellisiin ydinsanomiiin. Avaan tulkintani mukaisia sanomia käsittelykappaleiden alussa lyhyesti, kuitenkin pääosin keskittyen kolmeen edellä mainitsemaani aiheeseen käsittelyssä.

Aineiston analyysia

Asettamiini tutkimuskysymyksiin pyrin vastaamaan seuraavien apukysymysten avulla: millaisia kielellisiä ilmauksia, kehollisuutta ja affektiivisiä sanavalintoja vastaajat ovat käyttäneet ilmentäessään affekteja, sekä miten henkilökohtaiset muistelut ja kokemuksellisuus näkyvät teksteissä. Apukysymykset avaavat konkretian tasolla tavoiteltavia kysymyspiirteitä suhteessa aineistoon. Useamman yksikön käsittelyn selkeyttämiseksi, kirjoittajalähteen vaihtumista merkitsen tekstissä väliviivalla.

Tuskattomasti

Ensimmäisessä kirjoituksessa (SKS KRA. KUOLEMA 1-3. 2014.) tavoitetaan rehellistä reflektiota kuoleman suhteutumisesta kirjoittajan elämään. Kirjoittaja pohtii omaa kuolemaansa aiempien kokemustensa konkreettisista esimerkeistä ammentaen, ja muistelee vanhempiensa poismenoa. Tekstissä käsitellään myös palliatiivista hoitoa ja sedaatiota kuoleman hetkellä, joita kirjoittaja pitää armollisina tekoina kivun ollessa

hänelle yksi vaikeimmista kuolemaan liittyvistä peloista kohdata. Tulkintani mukaan, kirjoittaja hakee niin ikään validaatiota sanoilleen ansioituneen lääkärin lausunnoista, sillä paljon julkisuudessa kuolema-aiheen ja saattohoidon äärellä työskennellyt ammattilainen ilmentyy aiheeseen vihkiytyneenä auktoriteettina. Puolison kanssa käydyt keskustelut ovat tuoneet mielenrauhaa kirjoittajalle ja yhteisesti jaetut ajatukset vahvistavat lämmintä sidettä yhteiselle loppuelämälle.

Kirjoituksena teksti on affektiivisuuden näkökulmasta hillittyä, mutta pohdiskelevaa. Sanavalinnat ilmentävät neutraaleja, kuitenkin tunnelatautuneita ilmaisuja, joissa kirjoittajan lukeneisuus välittyy filosofisena luonnehdintana, ilmauksina kuten ”armollinen tapahtuma” tai ”luonnon kiertokulku”. Kehollisuus ilmentyy lähinnä kirjoittajan maininnoissa kivusta. Aiemmistä kohtaamista kuolemansairaisiin kirjoittaja on tulkintani mukaan löytänyt perspektiiviä menettelytapoihin, joita haluaisi oman elämänsä kohdalla toteuttaa loppuvaiheiden vaatimasta mahdollisesta hoidosta. Muistot ovat voineet vaikuttaa kirjoittajan toimintaan järkipärisen valmistautumisen muodossa, esimerkiksi selvittämällä asioita, keskustelemalla puolison kanssa ja laatimalla hoitotahdon.

Tekstillä on havaintojeni mukaan sanomallisesti muuttuva kerronnan kaari; lähestyminen ilmenee alustavasti negatiivisen tunnepitoisena, mutta kuitenkin henkilökohtaisuuksista pidättäytyvänä, ja tyyli muuttuu kirjoituksen edetessä. Kokonaisvaikutelma kirjoituksesta jää valoisammaksi, kuolema hyväksytään luonnollisena tapahtumana myös osaksi omaa tulevaisuutta. Kirjoittaja käsittelee kuolemaa teoreettisena ilmiönä, jolla on eritasoisia, kuten yksilöllisiä tai yhteiskunnallisia piirteitä ja jaettu, paikannettu henkilökohtainen pelko liittyy hänellä kivunhallintaan. Lohdun paikkana kirjoittaja on voinut kokea mielikuvien harjoittelun, etenkin omaan kuolemaan liittyen. Kirjoittaja muun muassa leikittelee ajatuksella, että syntyisi uudelleen ikihongaksi, jotta voisi korkealta kalliolta ”katsella järvien yli kaukaisuuteen”, mikä viittaa ajatukseen siitä, että kuolemaa voidaan käsittää myös yksilöä vapauttavana tapahtumana.

Aisat tukenani

Toinen aineistoyksikkö (SKS KRA. KUOLEMA 4-8. 2014.) käsittelee kouriintuntuvasti kipua, jolle kirjoittaja ei tunnu saavan riittävää tilaa, tukea ja oikeutusta. Kokemukset siitä, että jää paitsi menetettyjen lastensa takia, välittyy tekstistä rikkaan kuvailun kautta erittäin affektiivisena, jopa lyyrisenä. Voimakkaat tunnesanat yhdistettyinä kehollisuuden kuvailuun kuten kohdassa: ”[muisto lääkäristä kertomassa vauvan kuolemasta] saa minut voimaan pahoin, saa minut näkemään kalpeaa miestäni, joka pyytää tuolia alleen, koska jalat ei kannan.” tekee kirjoituksesta kokemuksellisesti hyvin henkilökohtaista. Konkreettisten muistojen ja aistihavaintojen kuvailu on läpi tekstin hyvin intensiivistä. Suru yhteisön tunnustamattomasta kivusta voivat vaikeuttaa vaikutuksillaan elettyä elämää merkittävästi (Kenney & Craig, 2012, 86). Tässä yksikössä syvät menetykset ovat tulkintani mukaan aiheuttaneet eksistentiaalisen kriisin piirteitä kirjoittajalle.

Kirjoittaja kuvaa, että muut ovat niin ikään unohtaneet hänen lapsensa (KUOLEMA 7). Kirjoituksen lopussa hän pohtii lähtevänsä yksin yöpymään hautausmaalle, jos sattuisi siten näkemään oman aarteensa aiheuttamia virvatulia, joita muut eivät voi nähdä.

Jaettuna tämäkin kaunis ajatus voi antaa merkityksellisyyden tuntua kirjoittajalle, vaikkei hän oikeasti tarkoittaisi sitä otettavan kirjaimellisesti. Ajatus runollisuudesta, että sureva äiti menisi nukkumaan lapsensa haudan äärelle, on voinut olla kirjoittajalle lohdullinen. Kuolema on julma ja kohtuuton, mutta lohdun paikkoja voidaan paikantaa myös muista pienistä rituaaleista, kuten lahjat taivaalle – vapun ilmapallo lasketaan vapaaksi myös toisaalla olevalle lapselle ja ilmaa alleen saavat saippuakuplat kohoavat. Kirjoittajan kiitollisuus lapsilleen, jotka ovat elossa ja ymmärtämättömiä vanhempansa surusta, tuo voimia eteenpäin jaksamiselle ja lastenvaunut antavat fyysisesti tukea niitä työntävälle surijalle.

Läsnäolo

Kolmannessa tekstissä (SKS KRA. KUOLEMA 32-33. 2014.) kirjoittaja käsittelee eri kuolemantapausten kohtaamiseen liittyviä tunteita ja kuvaa, kuinka ympäristön asenne vaikuttaa suruprosesseihin. Hän korostaa keskustelun tärkeyttä kuolemaa kohdatessa ja ilmaisee, että menetysten käsittely on vaativa prosessi, jota ei voi täysin ymmärtää ulkopuolinen. Tekstissä käsitellään useampaa suruprosessia ja kirjoituksesta nouseva sanoma on, että surutyössä yksilöiden eroavaisuuksien lisäksi, myös yksittäinen kokija voi vaikuttaa eri tapauksista hyvin monilla tavoin. Alkureaktio uutisiin kuolemasta voi ilmentyä eleettömän olemuksen tavoin esimerkiksi shokin kautta, mutta järkytys voi iskeä voimallisesti myöhemminkin. Isoäidin kuolemaa on ymmärretty nuoresta iästä ja asian laidan sanoittamattomuudesta huolimatta, sillä kirjoittajan mukaan mummu oli nukkunut niin paljon. Kirjoittajalle korostuu läsnäolon tärkeys tukena olemisen muodossa, vaikka se tuntuisikin itselle hankalalta asialta.

Teksti ilmenee vakavana, mutta tunteikkuutta enemmän teksti on suurelta osin järkipäätä pohdintaa. Affektina tulkitsevan tekstissä sijaitsevan hämmennyneisyyden, sillä kirjoittaja ei tunnu löytävän hiljaiselle surulle paikkaa itsessä tai ympäristössään, ei sopivilta tuntuja toimintamalleja. Ennenaikaiset kuolemantapaukset, joita kirjoittaja muistelee, ovat tuoneet kirjoittajalle kokemusta siitä, että nyt hän tunnistaa itselleen surun käsittelyn kannalta tärkeäksi riittävän keskustelun. Kirjoittajan ympäristö kuitenkin tukee puhumattomuutta ja tämä voi herättää yksilölle sisäistä ristivetoa, esimerkiksi kun ”vain unohtaisi koko jutun”. Kuoleman hyväksyminen on kirjoittajalle vaikeaa, sillä ’unohtaminen’ on mahdotonta erityisesti ihmisten kohdalla, jotka ovat olleet kirjoittajan kanssa samanikäisiä.

Kirjoittajan ote kokemuksellisuutensa kuvailuun on tarkasteleva ja syvälinen. Vaikeita teemoja on ruodittu, sillä sanavalinnoista välittyy reflektiota ja kuvailu yleisesti kattaa ajanjaksoja aiemmistakin elämänvaiheista. Henkilöhistoriaansa vasten tarkastelemalla kirjoittaja on koennut itsetuntemusta ja havaintoja löytyy siten tekstistä. Vahva epäoikeudenmukaisuus, jota kirjoittaja ilmentää toteamalla: ”Se on niin väärin.” (KUOLEMA 33.) koskee ajatusta, että ihminen unohdettaisiin kuolemansa jälkeen. Empaattinen lähestyminen myös muiden surua kohtaan ilmentyy, kun kirjoittaja toteaa, ettei täydellistä ymmärrystä toisen surusta voi koskaan ulkopuolinen saavuttaa, mikä viittaa jonkintasoiseen hyväksymiseen vaikeiden asioiden olemassaolosta.

Kaunis rukous

Neljättä aineistoyksikköä (SKS KRA. KUOLEMA 37-39. 2014.) on kirjaillut iäkäs henkilö, joka ilmaisee toiveensa jättää jäljen, jota muistellaan hellästi. Kirjoittaja kertoo; ”kun en usko Jumalaan, pyydän apua kuolleilta lähiomaisiltani” (KUOLEMA 39). – Apua mihin, ei suoranaisesti ilmene kirjoituksesta, mutta lohdun paikkana se kirjoittajalleen toimii, ja on tulkittavissa kirjoittajan pitävän siten yllä suhteita läheisiinsä myös kuoleman ’toiselle puolelle’.

Affekteina tekstistä tunnistaa melankolian, sillä itkemisen ja masennuksen kirjoittaja mainitsee suoraan. Hän myös kuvailee surun oireilevan vatsakipuina ja pahoinvointina, johon saa lääkitystä. Kehollisuus ilmenee unien kautta, sekä selkeästi tiedostavuudella siitä, että omakin elämä on lähimailla päättymistään. Kirjoitus on ajatuksenvirtamaista ja tekstin substanssi pohjaa koko elämän mitalta menetyksiin ja rakkauteen. Kirjoittajalla on paljon lämpöä menetettyjä läheisiään kohtaan, ja kuvailua heistä on sisällytetty hyvinkin yksityiskohtaisesti, mutta esimerkiksi lapsistaan, joiden kanssa kirjoittaja on sopinut toiveistaan kuolemansa jälkeen, hän ei kirjoita mainintaa enempää. Kirjoittaja tunnistaa, että hoitotahtojen laatiminen on lievittänyt kuolemanpelkoa.

Kirjoittaja vaikuttaa hyväksyneen kuolevuutensa ja mainitsematta eksplisiittisesti, tuntuu jollain tavalla sitä aktiivisesti odottavan, kuten kohdassa, jossa hän kertoo olevansa iloinen, että jaksoi kirjoittaa, vaikka takana on kaksi sairastettua keuhkokuumetta. Käytännönläheiset muotoilut ovat läsnä tekstissä, esimerkkinä toimien jo sekin, että kirje oli kirjoitettu käsin, poiketen muihin aineiston kutsuvastauksiin verrattuna. Tekstissä on osana ”kaunis rukous”, joka ilmentää muistamisen merkitystä kirjoittajalle vanhuuden arjen keskellä, sekä osana omaa tulevaisuutta oman kuolemansa jälkeen. Kuolemalla on pitkäkantoiset seuraukset, koska jo lapsuudessa koetut kohtaamiset ovat muovanneet matkaa myöhemmän elämän varrella. Käytännöt ja yksilön itsensä kehittämät rituaalit auttavat realiteettien kanssa.

Yhteisö

Viides kirjoitus (SKS KRA. KUOLEMA 142-143. 2014.) kuvaa työyhteisön kautta kohdattuja menetyksiä. Kirjoittajalta välittyy tekstistä surun lisäksi pettymystä, joka aiheutuu yhteisön muiden jäsenten toiminnasta. Sanoittaminen on affektiivista, kuten seuraava lainaus kiteyttää: ”Surulle oli sijaa vain yksityisesti. Suru voi lamauttaa ihmisen, se voi tuoda esille kaikki mahdolliset tunteet. Jos tunteita pelkää, ei uskalla surraakaan”, (KUOLEMA 142.). Affektina on paikannettavissa haikeutta, mutta lämpimistä muistoista, joita kuvailaan maalauksellisesti, kirjoittaja löytää iloa.

Lohduttomuus surun keskellä voi tuntua yksilöstä ylivoimaiselta ja päämäärättömältä, ilman muun yhteisön tarjoamaa tukiverkostoa. Yksilön puuttuminen ylemmän tahon sanelemaan menettelytapaan surun huomioimisessa voi olla haastavaa. Kirjoittaja on ratkaissut yleisen konfrontaation sijasta toimittaa suruaan tekstimuodossa ja julkaisemalla kirjoittamaansa toisten nähtäville, voi hän omalla tavallaan kunnioittaa menettämiensä ystävien muistoa. Sanoma tekstissä on nimenomaisesti osallistaa myös lukijaa kirjoittajan nimeämään yhteisölliseen suruun. Teksti päättyy Aaro Hellaakosken herkkään runoon (1928), ja sillä kirjoittaja tuntuu palauttavan haltuunsa arvokkuuden

tuntua, joka aiemmin jäi uupumaan työpaikan surunvalitteluista. Kuvaukset ystävyydestä ovat koskettavia ja ilmentävät kirjoittajan toimijuuden kokemuksellisuutta.

Tiistaina

Kontrastina muihin lähteisiin, kuudes kirjoituksista (SKS KRA. KUOLEMA 211. 2014.) on kaikista lyhyin. Muutamalla rivillään teksti ilmentää tyyllisesti niukkasanaisuuden vaihtoehtoista tapaa käsitellä surua ja kohdattua kuolemaa. Kirjoittaja kuvailee tekstissä vanhemman menetystä ja päällimmäinen sanoma on ajatus siitä, että kirjoittajan suru ei ole näyttäytynyt muiden silmissä merkittävältä.

Kirjoittajan tyyli on varsin teknistä ja toteavaa. Voidaan tehdä tulkinta, ettei kaikkea kirjoittajalle merkityksellistä ole sanoitettu: kirjoittaja on tahtonut tai valinnut olla jakamatta yksityiskohtia. Kokemuksellisuuden ilmentäminen jää siis tekstin puitteissa varsin etäiseksi, mutta rivien väleistä on tulkittavissa laajaa kirjoa affekteista. Ne jäävät kuitenkin tässä analyysissä nimeämättä, sillä sanavalintojen kattaus on vähäinen – tunnelma on kuitenkin vaikea ja vaisu. Määrittelemättömäksi jäävä hankala olo voi implikoida paitsi jäämisen kokemusta, sekä sitä ettei kirjoittajalla ole ollut tilaa surra. Kuolema on ilmaantunut kuvailusti nopean ajan sisällä, mikä on herättänyt mahdollisesti epävarmuutta ja irrallisuutta suhteessa totuttuun ympäristöön.

Kevät

Seitsemäs ja viimeinen käsittelemäni teksti (SKS KRA. KUOLEMA 147-149. 2014.) pohdiskelee kahta eri kirjoittajalle läheisen kuolemaa. Kirjoittaja kertoo kummankin kuolemantapauksen olleen menehtyneen toive, mutta sisaruksen äkillinen poismeno on järkyttänyt syvästi kirjoittajaa ja perhepiiriä. Isovanhemman kuolemaan liittyy jopa lohdullisuutta, kun väsynyt on saavuttanut viimein levon. Tekstissä tämä nimetään eksplisiittisesti kohdassa: “hänen kuolemansa toi helpotuksen, koska tiesimme hänen kärsineen loppuajasta” (KUOLEMA 148.), jossa käsitellään isovanhempaa. Vaikka tietoisuus sisaruksen kärsimyksestä on jäänyt kivuliaasti kirjoittajalta omien sanojensa mukaan tunnistamatta, vaikuttaa kirjoituksen edetessä, että samankaltainen hyväksyntä helpottuneisuudesta saavutetaan myös sisaruksen päätöksessä kuolla.

Kirjoittajan tyyli on deskriptiivistä ja tunteisiin vetoavaa. Hän pohtii omaa merkityksenantoaan sisaruksensa itsemurhan syistä ja puntaroi, löytääkö hän surultaan päätelmilleen ja asiayhteyksille enemmän painoarvoa, kuin muutoin antaisi. Toisten ajatusmaailman analysointi kirjoittajan toimesta tuo esiin erilaisia affekteja, joista nimettynä on muun muassa pahoillaan oleminen, sekä yllättävänä koettu vahvuus verkoston tuesta ja kiitollisuus siitä.

Kokemuksellisuuden kuvaukset ilmentyvät esimerkiksi intensiivisten unien luonnehdinnoilla. Painajaisissa kirjoittaja tiedostaa enemmän asioiden kulkua, muttei silti voi vaikuttaa lopputulokseen. Sanomana kirjoitukselle jää vahvasti affektiivinen valistus siitä, ettei murheiden kanssa tulisi jäädä liian pitkäksi aikaa yksin, mikä voi toimia merkityksellisyyden tuojana kirjoittajalle. ”Kaamoksen jälkeen koittaa aina kevät”, hän vetoaa (KUOLEMA 149.) ja tulkintani mukaan, toiveena on, ettei toiset joutuisi kokemaan yhtä sydäntäsärkevää surua.

Päätelmät

Analysoimissani aineistoteksteissä korostuu kuoleman ja surun moninaisuus. Sureminen on yksilöllinen ja subjektiivinen prosessi, mutta siihen vaikuttavat myös yhteisölliset ja kulttuuriset rakenteet. Kaikissa teksteissä kuolema ilmenee henkilökohtaisena, mutta sen vastaanotto ja merkitys vaihtelevat. Yksiköiden yksilöt kuvaavat kirjoituksissa omaa suruprosessia suhteessa muiden, ympärillä olevien, reaktioihin ja havaintoihin niistä. Erityisen kivuliasta on, kun toiset eivät vaikuta jakavan omaa vallitsevaa affektia. Kuolemaa voidaan kohdata rauhallisesti ja hyväksyvästi, mutta siihen voi liittyä myös pettymyksiä, yksinäisyyttä ja ulkopuolisuuden kokemuksia. Surun ilmaisun tavat vaihtelevat, ja muistaminen sekä yhteyden säilyttäminen menetettyihin läheisiin voivat muodostaa tärkeän osan sopeutumista. Aineiston pohjalta on tunnistettavissa kolme keskeistä affekteihin liittyvää löytöä: määrittelemättömyys, huojennus ja helpottavuus sekä lohdun paikat.

Määrittelemätön

Lähdemateriaaleissa merkittävin tuottamani yhteinen tekijä oli sanoittamatta jääneet määrittelemättömät tunteet. Määrittelemättömyys ilmenee siinä, että monia suruun ja menetykseen liittyviä tuntemuksia on vaikea täysin ymmärtää tai pukea sanoiksi. Pahalta tuntuminen tai ”kurja olo” eivät kata kuvaamaan syvyyttä, jota läheisen menetys jättää jälkeensä. Määrittelemätöntä voi olla myös oma suhtautuminen, kun teksteissä käsitellään kuoleman kohtaamista. Tästä onkin juonnettavissa monet ristiriidat, jotka voivat sijoittua yksilön tunnemaailmaan samanaikaisesti keskenään ja limittyen. Ei ole yksiselitteistä onko kuolema niin sanotusti hyvä tai huono asia, sillä vastaus voi vaihdella näkökannasta ja kontekstista riippuen. Aiemmin mainitsemani relationaalisuuspiirre, eli teoriat suhteellisuudesta ympärillä vaikuttaviin tekijöihin ja puolestaan niiden vaikutus tutkittavaan, huomioi tunnetilojen päällekkäisyyksiä erityisesti suhteessa ympäristöönsä, jossa ne ilmenevät.

Miellän määrittelemättömän affektikokemuksen alaisuuteen myös tietynlaista hämmennystä ja kyseenalaistamista. Aineistomateriaaleista havaitsemani useamman kirjoittajan pohdinta omista kokemuksista suhteessa yhteisöönsä paljastaa tiettyjä normatiivisuuksia arjesta, joita surua läpikäyvä ei kaiketi allekirjoitakaan. Erilaiset sanoittamiset ja sanonnat, joita usein vuorovaikutuksessa lentävinä lausahduksina kylvetään kätkevät sisäänsä joitakin premissejä, lähtökohtaoletuksia, joita keskustelun toisen osapuolen oletetaan myös jakavan. Teksteissä kirjoittajat käyttävät eri yhteyksistä

poimimiaan ilmauksia ja pohtii niitä suhteessa omaan kokemuksellisuuteensa. Lohduttomuus löytää jalansijaa, kun kokemuksellisuuden valtaa käsitys siitä, että muu maailma unohtaa, mutta itselle se tuntuu kestävämmältä. Sietämätöntä ja epämääräistä olotilaa voidaan mieltää myös kivuksi ja sosiaalisessa yhteydessä tunnustamattomana sitä mielletään oman käännöksen mukaan luvattomaksi kivuksi (engl. illegitimate pain, Kenney & Craig 2012, 86). Kokonaisvaltainen irtipäästäminen läheisestä on jotakin, mikä joidenkin mukaan voi tarkoittaa unohtamista, ja viidennessä tekstissä (KUOLEMA 143.) kirjoittaja kiteyttää: ”Ei ystävyksiä voi unohtaa, ei jättää surua surematta”. Ahmedin ajatus suhteiden jatkumisesta kuolemankin jälkeen ilmentyy.

Määrittelemättömyyden ja ristiriitaisuuden teemat toistuivat monissa teksteissä. Surevat kuvasivat tunteita, joita oli vaikea pukea sanoiksi tai jotka eivät tuntuneet sopivan perinteiseen surukerrontaan. Tämä tuo esiin, kuinka monimuotoinen ilmiö suru on ja kuinka se voi ylittää kielen ja kerronnan rajat.

Sanojen helpottavuus kokemuksellisesti

Kirjoitukset, joita olen käyttänyt tutkielmani aineistona, ovat kuvauksia kirjoittajilleen merkityksellisistä elämäntapahtumista. Merkitysten muodostuksella on tutkielmani kannalta olennainen ja tärkeä rooli. Kuoleman kohtaamista kokiessa merkityksiä löydetään ympäriltä kaikkialta ja monen muotoisina, sillä se voi viitata toimintatapaan selviytyä suruprosessista. Toinen tärkeä huomio tuottamani aineiston pohjalta on paikannettu helpottuneisuus. Joissakin teksteissä ilmennyt huojennuksen tunne läheisen kärsimyksen päättymisestä on esimerkki siitä, miten surun kokemukseen voi liittyä samanaikaisesti sekä helpotusta että syvää menetystä.

Läheisen kuolemaa kuvatessa havaitsin erään toistuvan piirteen: ydinlauseen alussa esiintyvä ”onneksi” indikoi jotakin, jonka nimesin työskennellessäni huojennukseksi. Seitsemästä tekstistä kolmessa eri kirjoittajan tekstissä esiintyi sana onneksi, ja kaksi kirjoittajaa toisti sen eri kohdissa. Sanoma on usein samantyylinen; onneksi hän ei kuollut kivuisaan tai kärsinyt kauaa, onneksi hänellä oli seuranaan rakkaita kuolemissa hetkellä. Onneksi-lauseiden ääneen sanominen voi kokemuksellisesti lieventää affektien luomaa kulmaa todellisuuteen, ja vaikka toinen voi löytää sanoista lohtua, jollekin toiselle sanoma voi ilmetä karkeana.

Kuoleman sanoittaminen ja merkitysten rakentaminen osoittautui tärkeäksi osaksi surun käsittelyä. Monet kirjoittajat kokivat kirjoittamisen tapana jäsentää

kokemuksiaan, muistaa menetettyjä läheisiä ja löytää yhteisöllisyyden kokemuksia. Sanojen valinta ja kertomusten rakenteet heijastivat erilaisia tapoja kohdata ja käsitellä menetystä. Joissakin teksteissä korostui muistelun lohdullisuus, kun taas toisissa käsiteltiin sitä, miten vaikeaa surun sanoittaminen voi olla.

Lohdun paikat

Käsitteellä viitataan niihin tilanteisiin, paikkoihin ja rituaaleihin, jotka auttavat surevia käsittelemään menetystä. Yksi keskeinen havainto aineistosta oli lohdun paikkojen merkitys suruprosessissa. Lohdun paikat voivat olla konkreettisia, kuten menetetyn läheisen muistoesineet, kirjoitetut kirjeet tai haudalla vieraileminen. Ne voivat myös olla abstraktimpia, kuten tietty mielikuva tai ajatus, joka auttaa surevaa hyväksymään menetyksen osana elämän jatkumoa. Monissa käsittelemissäni aineistoyksiköissä muistelu esimerkiksi valokuvien tai menehtyneen omajälkisen esineistön kautta toivat helpotusta suruun. Käden jäljet rakkaan lapsena muotoilemassa savipatsaassa tai hymykuva (KUOLEMA 149.), voivat herättää kauniita muistoja eri tavoin kuin, mitä ilman stimulantteja ehkä heräisi. Yhteenkuuluvuuden tunnetta sureva voi halutessaan näin hakea voimallisemmin. Erityisesti kirjoituksissa korostui se, että lohdun löytyminen ei aina tarkoita surun loppumista, vaan ennemminkin tapaa elää sen kanssa. Lohdun paikkoja voikin kuoleman kohdanneelle sattua vastaan arkisissa tilanteissa yllättäen, ja sitäkin enemmän tervetulleina.

Teksteistä ilmeni, että muistelu on näissä olosuhteissa usein lämmintä ja hellyyttä herättävät muistot voivat toimia keinoina saavuttaa lohdullisuutta. Esineet tai muistellut sanat ovat menetyksen myötä saavuttaneet kirjoittajille uusia merkitysten kerrostumia, ja sen myötä arvostus niitä kohtaan kasvaa. Ulkopuoliselle vaatimattomiltakin tuntuvat tekijät, pienet asiat, voivat asianosaisen kokemana olla käänteentekeviä ja erityisen tärkeitä. Tuntematonta ennakoimattomuutta voi olla vaikeaa muiden, jotka eivät ole surussa yhtä kokonaisvaltaisesti kiinni, kohdata ja sureva voi kokea jäävänsä yksin.

Surevalle läheiselle olosuhteet tuntuvat koettuina eloonjääneiden roolissa pääasiallisesti raskailta. Kuolleen mahdolliset kivut ovat poistuneet, mutta läheinen astuu kokemuksellisuudessaan tielle, jolta ei voi kääntyä pois. Kärsimyksen helpottaminen rakkaalta ja sen tiedostaminen voi tuoda helpottuneisuutta surijalle. Menehtyneen osalta elämän koitokset ovat takanapäin, kun taas taakse jäänyttä yhteisöä odottavat monet käytännön järjestelyt. Esimerkiksi yhdessä arkeaan jakaneiden

aikuisten taloudellinen tilanne muuttuu kuoleman yhteydessä peruuttamattomasti. Myös modernin yhteiskunnan vaatimukset byrokratioineen tuovat kuolleen omaisille ja perikunnalle paljon lisää ajateltavaa. Kuinka sitten ihminen löytääkään surun ja henkisen suon läpi rämpimisestä onnellisuuteen ja elämän rajallisuuden hyväksymiseen - kuitenkin käsitellen kohdatut vaikeudet. Lohdun paikat ilmentävät mielestäni hyvin kuoleman, jo aiemmin mainitsemaani, monipaikkaisuutta, joka osittain sijaitsee myös aineettomalla tasolla, sekä paikantamaani affektin luonnetta läikehtiväisistä valon pilkuista suuren ja synkän surun saartamina. Matka on jatkuva prosessi, mutta lohdullisuutta voi löytää muun muassa yhteisöllisyyden kokemuksen kautta.

Johtopäätökset

Tämä tutkielma on tarkastellut kuoleman kohtaamista kokemuksellisuuden ja affektien näkökulmasta suomalaisen kirjoitusaineiston pohjalta. Aineiston analyysi on osoittanut, että kuoleman käsittelyssä ainutkertaisuus ja henkilökohtainen merkityksellistäminen korostuvat, mutta samalla sureminen ja menetyksen sanoittaminen kietoutuvat laajempiin kulttuurisiin ja yhteiskunnallisiin viitekehyksiin. Toisin ilmaistuna keskeinen havaintoni on, että kuoleman ja surun kokemukset ovat yksilöllisiä ja monitasoisia, mutta ne heijastelevat myös laajempia kulttuurisia ja yhteiskunnallisia merkityksiä.

Keskityin affektien ja kokemuksellisuuden rooliin surussa, minkä myötä yhteisöllisyyden ja kulttuuristen normien vaikutukset nousivat tutkielman myötä esiin. Kirjoittajat ilmensivät monenlaisia tunteita, jotka vaihtelivat syvästä surusta ja lohduttomuudesta kiitollisuuteen, helpottuneisuuteen ja jopa hyväksyntään. Tämä tukee ajatusta siitä, että suru ei ole yksittäinen, lineaarinen prosessi, vaan siihen liittyy ristiriitaisia ja päällekkäisiä tunnekokemuksia. Joissakin tapauksissa kirjoittajat kuvasivat surun lamaannuttavuutta, kun taas toisille menetys oli osin vapauttava tai elämän arvostusta syventävä kokemus.

Monissa kirjoituksissa kuvattiin ympäristön odotuksia siitä, miten surun tulisi ilmetä, sekä sitä, miten sureva yksilö koki ristiriitaa oman surunsa ja sosiaalisten normien välillä. Esimerkiksi kokemukset kirjoittajien surun yksityisyydestä tai yhteisön hiljaisuudesta osoittivat, että sureminen on usein myös sosiaalinen prosessi, joka saa muotonsa suhteessa ympäristöön ja sen tarjoamaan tilaan surun ilmaisulle. Tämä tuo esiin kysymyksen siitä, miten eri yhteiskunnat ja kulttuurit muovaavat käsityksiä suremisen "oikeista" tavoista ja aikarajoista. Tutkielmani tulokset osoittavat, että

kuoleman ja surun käsittely on dynaaminen ja moniulotteinen prosessi, joka kietoutuu yksilöllisiin tunnekokemuksiin, kulttuurisiin tapoihin ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin. Suremisen kokemukset ovat ainutkertaisia, mutta niiden sanoittaminen ja jakaminen voivat luoda yhteisiä samaistumispintoja, jotka auttavat surevia käsittelemään menetystään.

Tutkielmani viimeisissä osioissa tarkastelen aineiston käsittelyn prosessia, analyysin toteutusta ja lähdekriittisiä näkökulmia, jotka vaikuttavat tulkintojeni muodostumiseen.

Tutkimusaineiston muodostamisen kuvaus

Aineiston kokoaminen perustui valmiiseen kirjoituskeruuseen, jossa kirjoittajat kuvasivat omakohtaisia kokemuksiaan kuoleman kohtaamisesta ja suremisesta. Aineiston valinnassa keskeisenä kriteerinä oli tekstien affektiivinen sisältö sekä niiden tapa kuvata suremista kulttuurisena, yhteisöllisenä ja yksilöllisenä prosessina. Valitsin analysoitavaksi seitsemän kirjoitusta, jotka edustivat monipuolisesti erilaisia näkökulmia kuolemaan ja menetykseen. Aineistoni rakentui muistelukerronnasta, jossa kirjoittajat refleктоivat tunnekokemuksiaan ja merkitysten muodostumista osana suruprosessia.

Tutkimukseni lähtökohdat vaikuttivat myös aineiston rajaukseen. Koska kuolemaa käsittelevä kirjoitusaineisto on laaja ja monikerroksinen, oli tarpeellista keskittyä tiettyihin teemoihin, jotka nousivat aineistosta esiin. Valintaprosessissa painotin tekstien tunnekeskeisyyttä ja niiden kykyä tuoda esiin surevan näkökulmaa, mutta samalla tunnustin, että moniulotteinen aineisto jättää väistämättä ulkopuolelleen myös muita mahdollisia tarkastelukulmia.

Aineiston analyysi valittuja menetelmiä käyttäen sekä johtopäätösten arviointi

Aineiston tarkastelu perustui laadulliseen analyysiin, jossa hyödynsin lähilukua, temaattista analyysia ja affektiteorioihin pohjautuvaa tulkintaa. Lähiluvun avulla keskityin tekstien yksityiskohtaiseen tarkasteluun, tunnistaen affektiivisia ilmaisutapoja sekä kirjoittajien kokemuksellisuuden rakentumista. Temaattinen analyysi mahdollisti keskeisten toistuvien aiheiden paikantamisen, kuten lohdun paikat, yhteisön tunnustamattomuus ja surun sanoittamisen haasteet.

Johtopäätöksiä tehdessäni olen huomoinut, että yksilölliset surukokemukset ovat aineiston perusteella monimuotoisia ja niiden yleistettävyyden on rajallista. Aineistosta nousi esiin teemoja, jotka ovat tunnistettavissa laajemmissa

kuolemantutkimuksen viitekehyksissä, kuten yhteisöllisyyden vaikutus surun ilmenemiseen sekä kuoleman kohtaamisen ja merkityksellistämisen tavat. Analyysi osoitti, että vaikka suru on pohjimmiltaan henkilökohtainen kokemus, siihen kytkeytyy vahvasti yhteiskunnallisia ja kulttuurisia rakenteita, jotka muovaavat yksilön tapaa käsitellä menetystä.

Aineiston lähdekriittinen arviointi

Aineiston tarkastelussa on olennaista tiedostaa sen luonne subjektiivisena ja kokemuspohjaisena kerrontana. Kirjoittajien näkökulmat ovat yksilöllisiä, eivätkä ne edusta kaikkia mahdollisia tapoja kohdata kuolema ja suru. Koska aineisto on kerätty tietyssä ajallisessa ja kulttuurisessa kontekstissa, sen tulkinnassa on huomioitava myös ajan myötä muuttuvat suremisen normit ja tavat.

Lähdekriittisesti tarkasteltuna kirjoitusaineisto on itsessään tulkinnallinen, sillä kirjoittajat ovat muokanneet kokemuksiaan kerronnan kautta. Muistelukerronta ei välttämättä kuvaa tapahtumia sellaisina kuin ne aikanaan koettiin, vaan ne rakentuvat osana elämän narratiivista jäsentämistä. Tämä asettaa haasteita objektiivisuuden tavoittelulle, mutta samalla se tuo esiin tutkimuksellisesti kiinnostavan näkökulman: kuinka kuoleman kokemuksellisuutta sanoitetaan ja merkityksellistetään jälkikäteen.

Toinen kriittinen huomio liittyy aineiston valmiiseen keruuluonteeseen. Koska kirjoitukset on tuotettu osana Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran järjestämää keruuta, kirjoittajat ovat saattaneet ohjata kerrontaansa tietoisesti tietyllä tavalla, vastaten esimerkiksi oletettuihin tutkijoiden kiinnostuksen kohteisiin. Tästä syystä aineistoa ei voi pitää täysin spontaanina suremisen kuvauksena, vaan se on jo lähtökohtaisesti muovautunut osana keruuprosessin asettamia kehyksiä.

Näitä lähdekriittisiä huomioita vasten tutkielmani analyysi keskittyy ensisijaisesti tarkastelemaan kirjoitusten kokemuksellisuutta ja affektiivista ilmenemistä, ei niinkään niiden varsinaista totuusarvoa. Kokemusten sanoittaminen itsessään on tutkimuksellisesti merkityksellistä, sillä se kertoo siitä, kuinka yksilöt pyrkivät käsittelemään ja jäsentämään kuoleman kohtaamista osana elämäänsä.

LOPPUOSA

Yhteenveto

Tutkielmassani olen tarkastellut kuoleman kohtaamisen moninaisia ulottuvuuksia ja kokemuksellisuuden sekä affektien merkitystä suruprosessissa. Analyysin perusteella on havaittavissa, että kuolemaan valmistautuminen ja sen hyväksyminen voivat ilmetä yksilöllisinä prosesseina, joissa aiemmat kokemukset ja yhteisön tuki vaikuttavat surevan tapaan kohdata menetys. Joissakin tapauksissa kuoleman luonnollisuutta korostetaan ja sen hyväksyntää pidetään osana elämän kiertokulkua, kun taas toisinaan menetys näyttää äkillisenä ja järkyttävänä tapahtumana, johon sureva ei ole voinut valmistautua. Suremisen henkilökohtaisuus tuokin mukanaan usein myös yksinäisyyden kokemuksia, erityisesti silloin, kun ympäristö ei tunnista tai validoi yksilön surua. Yhteisön odotukset vaikuttavat siihen, millaisilla tavoilla menetystä käsitellään ja miten tunteet saavat tulla ilmaistuksi. Kun sureva kokee, että hänen tunteitaan ei tunnusteta tai että surulle ei ole tilaa, voi syntyä ulkopuolisuuden tunnetta, joka voimistaa jo ennestään raskasta henkistä kuormitusta.

Tutkimustehtävänäni oli paikantaa affekteja ja teemoja. Monilla aineistomateriaalin kirjoittajista oli teksteissään jokin sanoma, joita he halusivat kokemuksiaan kuvatessa ilmentää. Erinäiset kappaleet aineistossa ilmentyivät yksittäisinä esityksinään. Vedin niistä tulkintani mukaisesti seuraavia johtopäätelmiä: ammennetut ja mahdollisesti kollektiiviset ilmiöt, joita kirjoittajat kokemuksellisuudestaan käsin sanoittivat, muun muassa lainaamalla toisten ilmauksia, on tuonut näille yksilöille paitsi saavutettavia toimintamalleja, myös mahdollisesti kokemuksellisuutta siitä, ettei tilanne ole ainoa ja ensimmäinen vastaavanlainen, vaan läpikäyneitä on muitakin. Ihmisellä on syntyjään tarve löytää yhteyttä toisiinsa ja kaipuu tulla ymmärretyksi. Lyhyesti koottuna kertaan vielä käsittelemääni aineistoa teemoineen ja siitä paikantamiani kokonaisuuksia:

- Kuoleman hyväksyminen ja valmistautuminen (Tuskattomasti) – Omaa kuolemaa käsitellään rationaalisesti ja aiempia kokemuksia verrataan läheisten menetyksiin. Kuolemaan voi suhtautua luonnollisena kiertokulkuna, ja tietoisuus kivunhallinnasta voi tuoda mielenrauhaa. Ajatus kuoleman odottamisesta voi olla osa yksilön sopeutumista ja tulevaisuudenkuvan rakentamista.
- Yksilöllinen suru ja yhteisön tunnustamattomuus (Aisat tukenani) – Kokemuksellisuuden mukaan, menetykset eivät saa ympäristössä riittävästi

tunnustusta. Surematon suru ja hiljaisuus voivat lisätä ulkopuolisuuden kokemusta ja voimistaa kärsimystä. Rituaalit, kuten muistoesineiden säilyttäminen tai symboliset voivat toimia yksityisinä surun käsittelykeinoina.

- Läsnaolon ja jakamisen merkitys surussa (Läsnaolo) – Korostetaan keskustelun ja yhdessä käsittelyn merkitystä surun prosessissa. Yhteisön tapa olla läsnä tai vaieta kuolemasta vaikuttaa surevan kokemukseen. Sureva voi kokea ristiriitaa sen suhteen, miten hänen suruaan ympäristössä kohdellaan tai ymmärretään.
- Kuolleiden muistaminen ja yhteyden säilyttäminen (Kaunis rukous) – Yhteyttä koetaan edesmenneisiin läheisiin ja heiltä haetaan tukea. Muistelun ja muistamisen kautta kuollut läheinen voi säilyä osana elämää, vaikka fyysisesti olisikin poissa. Kuolemaan valmistautuminen voi tarkoittaa myös itselle tärkeiden toiveiden ilmaisemista läheisille.
- Surun ilmaisun ja tukijärjestelmien puute (Yhteisö) – Surua käsitellään vuoroin henkilökohtaisesta ja toisin työyhteisön näkökulmasta. Kokemus vallitsee, ettei surulle ole tilaa tai oikeutta. Organisaatioiden tai yhteisöjen tapa kohdata kuolema voi vaikuttaa surevan kokemukseen. Lohduttomuus voi vahvistua, jos menetykseen suhtaudutaan etäisesti tai välttelevästi. Yhteisön tarjoama tuki voi olla keskeinen osa suruprosessia, mutta sen puuttuminen voi tehdä menetyksestä raskaamman.
- Tiivistetty ja sanoittamaton suru (Tiistaina) – Suru ilmaistaan lyhyesti, mikä voi viitata joko sanojen riittämättömyyteen tai haluun pitää kokemus yksityisenä. Vähäsanainen ilmaisu voi kertoa myös siitä, että sureva ei ole saanut tilaa surulleen tai että kokemus on liian raskas käsiteltäväksi sanallisesti.
- Itsemurha ja surun erityispiirteet (Kevät) – Käsitellään läheisen itsemurhaa ja tavallisempaa kuolemaa, sekä niihin liittyviä monimutkaisia kokemuksia surusta. Itsemurha voi tuoda mukanaan syyllisyyden, hämmennyksen ja epävarmuuden tunteita, jotka voivat vaikeuttaa surun prosessointia. Toisaalta menetys voi myös tuoda helpotusta, jos menetys on vapauttanut läheisen kärsimyksestä.

Tutkielmassani olen tarkastellut kuoleman kohtaamista kokemuksellisuuden ja affektien näkökulmasta. Suremisen tavat ovat yksilöllisiä, mutta niihin vaikuttavat aiemmat kokemukset ja yhteisön asettamat odotukset. Kuolema voi näyttäytyä joko luonnollisena osana elämää tai odottamattomana ja järkyttävänä tapahtumana.

Suruprosessi kietoutuu yhteisöllisiin ja kulttuurisiin rakenteisiin, jotka voivat joko tukea tai rajoittaa sen ilmenemistä. Ympäristön hiljaisuus tai vaikeneminen voi lisätä ulkopuolisuuden kokemusta, kun taas muistelu ja rituaalit voivat auttaa merkityksellistämään menetystä. Suruun liittyy myös ristiriitaisia tunteita – kaipaus ja helpotus voivat kietoutua toisiinsa. Kirjoittaminen voi tarjota keinon käsitellä surua, mutta toisinaan sanat eivät riitä kuvaamaan menetyksen kokemusta. Suruprosessi on jatkuva ja muuttuva, mutta jaetut kokemukset voivat luoda yhteisiä merkityksiä, jotka helpottavat kuoleman kohtaamista osana elämää.

Kuoleman kohtaamisen monimuotoisuus ilmenee myös siinä, kuinka erilaisia menetelmiä yksilöt muodostavat käsitelläkseen menetystä. Kirjoittaminen voi olla yksi tapa jäsentää surua ja löytää sille sanoja, kun taas toisinaan sanat voivat tuntua riittämättömiltä tai tarpeettomilta. Suruprosessi on jatkuva ja dynaaminen, eikä sille ole yhtä oikeaa kaavaa. Jokainen menetys on ainutkertainen, mutta jaetut kokemukset ja niistä kumpuavat affektit voivat muodostaa yhteisiä merkityksiä, jotka auttavat surevia ymmärtämään omaa suruaan osana laajempaa inhimillistä kokemusta.

Lopuksi

Kuolema, menetys ja muisto -aineistomateriaali affektien ja kokemuksellisuuden pohjalta on tarjonnut syvän leikkauksen yksittäisten ihmisten mielenmaisemiin ja ajatuksiin. Jokainen suruprosessi on erityislaatuinen ja ainutkertainen, mutta yksilöllisten menetysten jakaminen voi auttaa löytämään pintoja samaistumiselle sekä myötätunnolle. Tutkielman kirjoittamisen aikana kohtasin myös henkilökohtaisia menetyksiä ja vaikeuksia. Kirjoitusten lukeminen yhä uudelleen tuntui vuoroin parantavalta, toisinaan jo ennalta pinnassa kyteväälle liikutukselle ylivoimaiselta. Tutkielman kirjoittaminen on ollut prosessi, joka on vaatinut sekä analyttistä etäisyyttä että herkkyyttä aineiston äärellä. Kuolemaan liittyvät aiheet ovat vaikeita, mutta niiden käsittely on samalla avannut uusia näkökulmia siihen, kuinka ihmiset sanoittavat ja merkityksellistävät menetystä.

Tutkielman eri tekovaiheissa mieleeni heräsi erilaisia kysymyksiä, joihin vastauksia voivat antaa vain aineistomateriaalien kirjoittajat itse. Jatkotutkimukselle olisi monia mahdollisuuksia. Esimerkiksi narratiivisuuden ja identiteetin rakentumisen tarkastelu aineiston pohjalta voisi tuoda lisää ymmärrystä siitä, miten surevat muotoilevat omaa suhdettaan menetettyihin läheisiin. Analyysia narratiivisuusteorioista kiehtoisi paneutua

laajemminkin, eritoten identiteetin rakentumisen kannalta, sillä teksteistä välittyi vahvasti merkityksellisyyden annot kokemuksille, joita kirjoittajat ovat kuvanneet. Millaisissa määrin kirjoitukset ilmentävät näiden yksilöiden elämäkerrontaa ja pitkittäissuuntaisessa tutkimuksessa mukaan voisi sisällyttää toisteisuuden sosiaalisissa tilanteissa. Ellisin mukainen teoria henkilökohtaisen identiteetin suhteesta dialogiin muiden kanssa olisi mielenkiintoinen ote lähestyä aineistokirjoituksia, sillä useassa tekstissä luonnehdittiin kuvailuja toisista ihmisistä ja keskinäistä vuorovaikutusta heidän kanssaan. Tulkintaan perustuva affektien tilastointi hyödyntäen kvantitatiivisia metodeja, kuten affektien yksityiskohtaisempi koodaaminen materiaaliaineistosta olisi lisäksi otollinen lähestymistapa aineistolle. Affektien ilmenemistä voisi analysoida kvantitatiivisesti esimerkiksi tarkastelemalla tekstiaineistossa toistuvia sanavalintoja ja niiden konteksteja.

Tutkijana olisi mielenkiintoista kuulla kirjoittajilta itseltään, käsittelemieni tekstien osalta, ovatko tuottamani tulkinnat ja johtopäätelmät heidän tuntojensa mukaisia, sekä keskustella heidän näkemyksistään asioista tänä päivänä. Kiinnostamaan jäivät myös kirjoitusvastausten prosessit, aikasuhteet ja teksteissä ilmenevien ajatusten taustoittamiset. Kirjoittajista osa toivoi kuitenkin anonyymia tavoittamattomuutta ja kymmenessä vuodessa moni asia on voinut muuttua.

Yleisellä tasolla, surun kokemukset ovat ajallisesti ja kulttuurisesti muuttuvia. Tässä tutkielmassa käsitelty aineisto antaa välähdyksen siitä, millaisia merkityksiä kuolemaan ja menetykseen on liitetty 2010-luvun suomalaisessa kulttuurissa. Lopulta surun ja menetysten sanoittaminen on osa laajempaa inhimillistä tarvetta ymmärtää elämän rajallisuutta sekä löytää lohtua ja merkitystä kaiken keskellä.

Lähteet

Tutkimusaineisto

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura SKS:n arkisto, perinteen ja nykykulttuurin kokoelma (SKS KRA). *Kuolema, menetys ja muistot* -keruuvastauksia epävirallisine työnimimineen. Kerännyt Kaarina Koski.

SKS KRA. KUOLEMA 1-3. 2014. – “Tuskattomasti”

SKS KRA. KUOLEMA 4-8. 2014. – “Aisat tukenani”

SKS KRA. KUOLEMA 32-33. 2014. – ”Läsnäolo”

SKS KRA. KUOLEMA 37-39. 2014. – ”Kaunis rukous”

SKS KRA. KUOLEMA 142-143. 2014. – “Yhteisö”

SKS KRA. KUOLEMA 211. 2014. – ”Tiistaina”

SKS KRA. KUOLEMA 147-149. 2014. – ”Kevät”

Kirjallisuus

Ahmed, Sara 2012: *Sociable Happiness*. Teoksessa *Emotions Matter : A Relational Approach to Emotions*. Spencer, Dale & Kevin Walby & Alan Hunt (toim.) Toronto: University of Toronto Press.

Ahmed, Sara 2018 (2004): *Tunteiden kulttuuripolitiikka*. Suomentanut Elina Halttunen-Riikonen, ja Eurooppalaisen filosofian seura ry. Tampere: niin & näin.

Alasuutari, Pertti 1995: *Laadullinen tutkimus*. 3. uud. p. Tampere: Osuuskunta Vastapaino. Print.

Butters, Maija 2020: *Kuolema*. Teoksessa Pesonen, Heikki & Tuula Sakaranaho. *Uskontotieteen ilmiöitä ja näkökulmia*. Gaudeamus. 196.

Enges, Pasi & Anne Heimo & Timo J. Virtanen 2015: *Tila, paikka ja ympäristö*. Teoksessa Jaana Kouri (toim.) *Askel kulttuurien tutkimukseen*. Turku: Turun yliopisto. Print. 133-150.

Haverinen, Anna 2018: Ohituskaista kokemukseen?: Etnografinen tiedonmuodostus verkkomuistopaikan suunnittelussa. Teoksessa Hämeenaho, Pilvi & Tiina Suopajarvi & Johanna Ylipulli & Riina Haanpää. *Soveltava kulttuurintutkimus*. Helsinki: SKS.

Kenney, J. Scott & Ailsa Craig 2012: Illegitimate Pain: Introducing a Concept and a Research Agenda. Teoksessa *Emotions Matter : A Relational Approach to Emotions*. Spencer, Dale & Kevin Walby & Alan Hunt (toim.) Toronto: University of Toronto Press. 86-101.

Klass, Dennis & Phyllis R. Silverman & Steven L. Nickman, 2014: *Continuing bonds: New understandings of grief*. Taylor & Francis. Journal of Family Therapy.

Massumi, Brian 1995: The Autonomy of Affect. *Cultural critique* 31.31. 83–109. Web.

Pojjula, Soili 2002: *Surutyö*. Helsinki: Gummerus, Kirjapaja Oy.

Pulkkinen, Mari 2017: *Surun sylissä : suomalaisten kokemuksia menetyksestä*. Helsinki: Kustantamo S&S.

Pöysä, Jyrki 2015: *Lähiluvun tieto: Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen*. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.

Rinne, Jenni & Anna Kajander & Riina Haanpää. 2020: Johdanto: Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa. Teoksessa *Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa*.

Rinne, Jenni & Anna Kajander & Riina Haanpää (toim.). Helsinki: Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry. Print.

Taylor and Francis Online -vertaisarvioitu kokoelma julkaisuja 1996 – 2025: Mortality. Saatavissa: <https://www.tandfonline.com/journals/cmrt20> Viitattu 30.01.2025.

Teräs, Marianne & Hanna Toiviainen: 2014. Kehittävä teema-analyysi kasvatustieteen tutkimusmenetelmänä. *Aikuiskasvatus*, 34(2), 84-95.

Uusitalo, Tuula 2006: *Miten päästä yli mahdottoman? : narratiivinen tutkimus itsemurhamenetyksistä*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Ukkonen, Taina 2000: *Menneisyyden tulkinta kertomalla*. Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 797. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Walby, Kevin & Dale Spencer & Alan Hunt 2012: Introduction. Teoksessa *Emotions Matter : A Relational Approach to Emotions*. Spencer, Dale, Kevin Walby, and Alan Hunt (toim.) Toronto: University of Toronto Press. 3-8.

Walter, Tony 1996: A New Model of Grief: Bereavement and Biography.” *Mortality* England: Abingdon. 1, no. 1 (1996): 7–25. <https://doi.org/10.1080/713685822>.

Walter, Tony 2000: "Grief narratives: The role of medicine in the policing of grief." *Anthropology & Medicine* 7, no. 1. 97-114.

Ylikarjula, Simo 2008: *Kuolema on*. Helsinki: Kirjapaja.

Kuolema, menetys ja muisto

Keruu 1.2.–31.10.2014

Kuolema on väistämätön osa elämää, vaikkei se nykyaikana juuri näy arjessamme. Väitetään, että kuoleminen on muuttunut eikä ihmisillä ole enää sopivia malleja sen kohtaamiseen. Monet kokevat, ettei surulle ole tilaa. Onko asia näin?

Keräämme kuolemaan, menetykseen ja muistoon liittyviä näkemyksiä ja kokemuksia nykypäivän suomalaisilta. Kaipaamme näkemystäsi siitä, millainen on hyvä kuolema nykypäivänä ja voiko yksilö vaikuttaa siihen. Voit kertoa kokemuksiasi omaisena tai pohtia asiaa yleisesti.

- Miten pitkäaikainen laitoshoido vaikuttaa kuolevan ja omaisten suhteeseen? Voiko ero tapahtua jo ennen kuolemaa? Jos prosessi on pitkä, milloin ja miten omaisen ymmärtää menetetyksi? Saako lähestyvistä kuolemasta puhua? Kuinka kuolevaan ja surevaan suhtaudutaan? Onko kuolevan elämä ihmisarvoista?

Lisäksi haluamme selvittää, miten merkityksellisiä edesmenneet omaiset ovat nykypäivän suomalaisille.

- Millä tavoin muistat tai muistelet kuolleita omaisia? Liittykö muisto tiettyihin paikkoihin, esineisiin tai aikoihin? Säilyvätkö he osana yhteisöä ja onko heillä roolinsa siinä? Missä he ovat ja millaisina heidät muistetaan? Jatkuuko edesmenneen omaisen vaikutus vielä tässä maailmassa?

Kokemukset kuolleen omaisen kohtaamisesta ovat nykyäänkin yleisiä.

- Oletko kohdannut kuolleita omaisia unessa tai valveilla? Voiko vainaja tulla uneen omasta tahdostaan? Voiko kuolleeseen omaiseen saada yhteyden? Toivotko jälleennäkemistä?

Keruu on osa Suomen Akatemian rahoittaman Mieli ja toinen -tutkimusprojektin toimintaa. Tutkimme muun muassa kuolevien ja kuolleiden asemaa nykypäivänä yhteisöissä ja mielikuvissa.

Keruu tulokset julkistetaan vuoden 2014 loppuun mennessä. Vastaaajien kesken arvotaan kirjapalkintoja.

Vastausohjeet

Kirjoita omalla kielelläsi ja tyyllilläsi. Voit osallistua omalla nimellä tai nimimerkillä. Kirjoita vastaukseesi suostumukseksi siihen, että lähettämäsi aineisto arkistoidaan nimelläsi SKS:n arkistoon ja nimettömänä Yhteiskuntatieteelliseen tietoarkistoon tai ilmoita, jos haluat vastauksesi arkistoitavan nimimerkillä.

Lähetä kirjoituksesi 31.10.2014 mennessä osoitteeseen Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, kansanrunousarkisto, PL 259, 00171 Helsinki, merkitse kuoreen tunnus "Kuolema" tai sähköpostin liitetiedostona osoitteeseen keruu@finlit.fi, merkitse aihekenttään tunnus "Kuolema".

Voit vastata myös internetissä osoitteessa www.finlit.fi/arkistot/keruut/kuolema/

- SKS:n arkistojen keruuohjeet: www.finlit.fi/kra/keruuohjeet.htm

Lisätietoja:

Mieli ja toinen -tutkimusprojekti (www.mindandother.com)

Kaarina Koski, kaakos@utu.fi

SKS:n kansanrunousarkisto, p. 0201 131 240, keruu@finlit.fi